

Тарас Шевченко - провісник долі України

У центрі сцени на стіні завітчаний і прикрашений рушником портрет

Тарас Шевченка.

I ведучий. Тарас Шевченко. З цим іменем сьогодні на планеті Ідентифікується Україна та українці. І хто б ти не був, де б не жив, той, хто перечитає "Кобзаря", не зможе уявити своєї долі без Шевченка.

II ведучий. Той, хто крізь алмазну грань Кобзарєвого слова гляне у світ, той уже ніколи не спиниться в дорозі до ідеалу - істинного братства між людьми і народами. Шевченко належить до найулюбленіших поетів світу - від Біловежі до Гімалаїв, від Сицилії до Японії.

I ведучий. Як досяг, чим завоював цю славу найбезправніший солдат Російської імперії — найбільшої і найжахливішої в'язниці народів, яку тільки знала історія? СЛОВОМ!

II ведучий. Пізнавати Шевченка - це пізнавати історію, доходити до найостаннішого кола українського пекла, опускати в огидні ями національного розбрату, малоросійського плебейства, всього того, що доводиться викорчувувати і випалювати словом Шевченка.

I ведучий. Пізнавати Шевченка - це мучитися, страждати від того, що нашу предковичну землю позбавили спокою сусіди-нероби. Пізнавати Шевченка - це терзатися думкою, що міг би дати такий талановитий і працьовитий народ, якби був від запровадження кириличного письма самостійним.

II ведучий. Пізнавати Шевченка - це працювати до сьомого поту й наблизитися до торжества добра над злом, очиститися духовно й морально.

II ведучий. Шевченкове свято - то кришталево чисте свічадо. 190 років минуло від того дня, коли українка-кріпачка дала світові генія, але він не віддаляється, а наближається. Тож слухаймо Шевченкове слово!

*Хор виконує українську народну пісню в обробці С. Козака на слова Шевченка
"Думи мої, думи мої."*

Хлопчик. Народився Тарас Шевченко, як свідчить метрична книга села Моринці, 9 березня 1814р. в сім'ї кріпака. Батько - Григорій Іванович - родом із вільних низових козаків, був людиною письменною, кохався у слові Божому.

Дівчинка. Мати - Катерина Бойко - була натурою чутливою, безмежно жіночою і люблячою. Померла рано, залишивши сиротами шестеро дітей, Тарасові тоді було дев'ять років.

Читець. Не називаю її раєм,
Тії хатиночки у гаї,
Над чистим ставом край села.
Мене там мати повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину... В тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло... Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи-
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила.
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. А ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята. Я до школи -
Носити воду школярам.
Брати на панщину ходили,

Поки лоби їм поголили,
А сестри! сестри! Горе вам,
Мої голубки молодії,
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости чужії,
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете!

Дівчинка. Тепло материнського серця, жвавність вдачі, вся розкіш материнських почуттів, на які була багата кріпачка з колишнього вільного селянського роду Катерина Бойко, - про все це переповість Шевченко у віршах, баладах, поемах.

І виріс він, і кобзу взяв,
І струн її торкнувсь рукою -
І пісня дивна полилась,
Повита вічною журбою.

Ансамбль виконує пісню Г. Топольницького на слова Т. Шевченка "Ой три шляхи широкії."

Учениця читає уривок з балади "Лілея" (тихо звучить музика).

Хлопчик. Залишившись без батька й матері, малий Тарас став попихачем-школярем у приходського дяка. І хоча забаганки п'яного дяка треба було виконувати з рабською покірністю, обдарований від природи малий Тарас за два роки пройшов Граматику, Часословець і Псалтир. Як заохочення, дячок під кінець шкільного курсу посилав малого Тараса читати над покійником Псалтир і платив десяту копійку.

Давно те діялось. Ще в школі
Таки в учителя-дяка
Гарненько вкраду п'ятака -
Бо я було трохи не голе,

Таке убоге - та й куплю

Паперу аркуш. І зроблю

Маленьку книжечку. Хрестами

І візерункам, з квітками

Кругом листочки обведу

Та й списую Сквороду...

I ведучий. "...Живу, учусь, нікому не кланяюсь і нікого не боюсь, окрім Бога - велике щастя бути вільним чоловіком...", - так писав Тарас Шевченко братові Микиті з Петербурга. Тут, у пишній столиці Російської імперії, сталися важливі події в його житті, одна з яких - викуп з неволі. У Петербурзі па Енгельгардт, нарешті, зважив на прохання свого козачка дозволив йому вчитися малювати. Вчителем Тараса був Ширяєв, відомий у Петербурзі майстер декоративних розписів. У нього здобув Тарас певну малярську підготовку і став одним з кращих учнів, тому що брав участь у розписах стін і плафонів Великого театру.

II ведучий. Окрім декоративних розписів, Тарас малював з натури античні статуї в Літньому саду, працював над акварельними портретами, часто виконував замовлення пана Енгельгардта. Вирішальне значення для Тараса Шевченка мала зустріч із Іваном Сошенком, земляком із Богуслава, на той час учнем Академії мистецтв, який перший спостеріг талант у ранніх Тарасових малюнках і розпочав справу викупу Шевченка з неволі.

Сцена із повісті Т. Шевченка "Художник".

(Сцена не освітлена.)

На сцені декорація - збільшена фотографія Літнього саду у Петербурзі. На перевернутому догори дном відрі сидить хлопчик років п'ятнадцяти (Шевченко) в халаті, на якому сліди від олійної фарби, хлопець дивиться вглиб сцени і малює.

Сошенко (підходячи ближче). А що це ти, молодий чоловіче, тут робиш?

Шевченко (зняковіло ховаючи за пазуху папірець). Нічого недозволеного. Іду на роботу і по дорозі в Літній сад зайшов (через паузу). Я малював.

Сошенко (лагідно). Покажи, що ти малював.

Шевченко (*несміливо подає папір, виймаючи його з-за пазухи*). Тільки де смійтеся.

Сошенко. Чому ж, це не смішно. А ти часто ходиш сюди малювати?

Шевченко. Щонеділі. А якщо близько працюємо, то і в будень заходжу.

Сошенко. Ти вчишся малярній справі?

Шевченко. І живопису.

Сошенко. В кого ж ти знаходишся в науці?

Шевченко. У кімнатного живописця Ширяєва. Чули, може, про такого (*збирається йти*)!

Сошенко. Та чув, чув. Куди ж ти поспішаєш?

Шевченко. Хазяїн прийде, перепаде мені.

Сошенко. Бачу, що ти з України. А звідкіля ж?

Шевченко (*стрепенувся*). Із Звенигородщини. Чули про таку? З Кирилівки, я кріпак пана Енгельгардта.

Сошенко. А я з Корсуня, земляче. Значить, сусіди? Зайди до мене Б неділю за цією адресою. Та прихвати з собою які-небудь свої малюнки. Поговоримо.

I ведучий. Українські та російські діячі мистецтва і літератури - Євген Гребінка, Аполлон Мокрицький, Василь Григорович, Василь Жуковський та художники Карл Брюллов, О. Венеціанов - викупили Тараса з неволі і дали можливість талановитому юнакові вчитися в Академії мистецтв. Це сталося 25 квітня 1838 року.

II ведучий. Спливав третій рік, осяяний сонцем свободи — один з найщасливіших у Тарасовому житті. Як художник, він нагороджений двома срібними медалями Академії мистецтв. Вперше прийшла до нього слава і як поета: тут, у Петербурзі, явився світові найперший "Кобзар". Але разом із третім спливав і одинадцятий рік вимушеної розлуки з Україною. А вона, змучена, розтерзана, боліла йому і вдень, і вночі.

На самоті й поміж людей

Щомиті чую рідну землю,

Не все, що грішне і святе,

Довірів я перу і пензлю.

I ведучий. "Навіть у майстерні Карла Брюллова займався компонуванням малоросійських віршів, які перегодом таким тяжким тягарем упали на мою убогу душу... Я задумувався і плакав у своєму серці свого сліпця-кобзаря і своїх обагренних кров'ю гайдамаків," - писав пізніше поет.

Читець читає уривок з поеми Т. Шевченка "Гайдамаки" (вступ від слів: "...один собі у моїй хатині заспіваю, заридаю, як мала дитина..." до слів "...я не одинокий, є з ким вік дожить...") під звучання у записі пісні "Бандуристе, орле сизий...".

II ведучий. Тарас Шевченко — вартовий пам'яті народної. Традицію патріотичного ставлення до пам'яті національної історії ми ведемо від Тараса. Поет бачив у кріпацтві не тільки соціальну неволю, а й національну, у втраті історичної пам'яті бачив причину єдину — втрату національної ідеї. Євген Маланюк писав: "В історичній галереї видатних українців, коли шукаємо в ній повноти і довершеності "Української Людини", надто рідко знайдемо таку повну і довершену національну особистість, як Шевченко."

I ведучий. Невеликі три літа

Марно пролетіли...

А багато в моїй хаті

Лиха нарobili.

"Геній Шевченка широко розпускає крила і ударяє з великою силою в різні струни," - писав про період "трьох літ І. Франко. Другий приїзд на Україну, участь в Археографічній комісії при Київському університеті, оцінка сучасного України на широкому історичному тлі. Так виникає тема н ранньої романтизованої пам'яті-слави, а пам'яті-несла» ; національного сорому. Для Шевченка - "Україна - мати і Україна блудна, Україна непорочна і Україна "розтлінна", Україна "лицарів" і Україна "рабів, підніжків". Читець читає "І мертвим, і живим..." (уривки). Хор виконує "Учітеся, брати мої..."

II ведучий. Загальні збори Петербурзької Академії мистецтв 18 листопада 1845 року затвердили Шевченкові звання некласного художника. Того ж дня він завершив поему "Кавказ", в якій дійшов розуміння найпередовішої суспільної

та естетичної думки епохи, сам став символом Прометея. Читець читає уривки з поеми "Кавказ".

I ведучий. Шевченко - художник не полишав надії побувати в Італії, аби краще оволодіти секретами малярства і передати їх іншим. А поки що буде оформлений на посаду викладача малювання в Київський університет.

II ведучий. Так сумно одцвітає верес

Під сміх зухвалих чорнобривців,

А очі десь блукають серед

Вершин тополі і дзвіниці.

О моя доле гонориста,

Чому віддатись — слову, барвам?

Лишатись модним портретистом,

Чи назавжди селянським бардом?

Що далі, доленько, що далі?

Моря? Екзотика? Руїни?..

Та над краси ситталій

Печальне сонце України.

I ведучий. Але не тільки Італія, але й сама Україна невдовзі залишилася мрією. Навесні 1847 р. за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві, метою якого було знищення самодержавного кріпосницького ладу і об'єднання всіх слов'янських народів у єдиній вільній федерації, Шевченка заарештували і відправили до Петербурга. При арешті вилучили тираноборчу поему "Сон", за яку Шевченка звинувачено в політичному злочинстві і жорстоко покарано.

II ведучий (читає). "Художника Шевченка за написання обурливих і вищою мірою зухвалих віршів, як такого, що наділений міцною статуєю, віддати в рядові в Оренбурзький окремих корпус з правом на вислугу, зобов'язавши начальство вести найсуворіший нагляд, аби від нього ні під яким виглядом не могли виходити обурливі й пасквільні твори." Тут же цар власноручно дописав: "Під найсуворіший нагляд із заборонаю писати й малювати."

І ведучий. "Трибунал на чолі самого сатани не міг би виголосити такого холодного нелюдського вироку... Август-язичник, висилаючи Назона до диких гетів, не забороняв йому писати й малювати. А християнин Микола заборонив мені і те, і друге. Обидва кати."

У Петербурзі, чекаючи вироку, у Петропавлівській фортеці, в казематі II відділу, написав поет 14 поезій, які потім оформить у цикл "У казематі". Ось деякі з них. Читець читає вірш "Згадайте, братія моя...". Ансамбль виконує "Садок вишневий коло хати..."

І ведучий. Слова "апостол" і "пророк" стосовно Шевченка позбавлені будь-якої умовності - він і справді є і Апостолом, і Пророком української нації у біблійному розумінні цих слів. І з'явився як посланець Божий у період найбільшого занепаду національного життя. Коли нація не змогла на той час висунути Воїна-організатора силового захисту, вона потребувала для свого порятунку відродження Духу. І з'явився Шевченко, слово якого було наділене величезною енергетичною силою, здатною відродити Дух нації.

Читець читає вірш "Мені однаково..."

Голос Шевченка з-за сцени (на сцені висвічується прожекторами збільшена репродукція автопортрета 1847 р.). Одночасно звучить мелодія пісні "Лічу в неволі..."

З огненних слів меча не викую,

Каратися довіку мушу...

А може б, попід тин - калікою,

Щоб назавжди забути муштру?

Чи, може, ради світу білого

Тобі страждання, Боже, треба?

То дай орла осатанілого

На мученицькі мої ребра,

Нехай довбе, я не покаюсь,

Якщо і серце буде жерти,

Скажи лишень, коли впокоюся,

Чи час не відречеться жертви?

Та ні! Не відречеться, вірую!

Хоч як нестерпно буде ждати,

Але повернуться із вирію

Додому думи-лебедята.

Земля посивіє від гроз, але

Устане сонце правди знову...

Та тільки ж де ти, де, апостоле

Мого розіп'ятого слова?...

II ведучий. Важким докором лягають на душу Тарасові слова, якими він гнівно картав тих, хто був позбавлений національної пам'яті, політичного самоусвідомлення, і тих, що вірили і, на сором, вірять в офіційну версію про те, що був єдиний російський народ, а українці та білоруси - це ті ж росіяни, тільки зіпсуті польським впливом:

Кажуть, бачиш, що все то те

Таки й було наше,

Що вони тільки наймали

Татарам на пашу –

Та полякам...

I ведучий. Роки Шевченка на волі - це десять років у малозаселеній і далекій країні Російської імперії, де відбували заслання непокірні і здебільшого злочинці, серед яких були Федір Достоєвський та Олексій Плещеев, польські революціонери. Найбільше гнітила і завдавала страждань поетові заборона писати й малювати:

І довелося знову мені

На старість словами ховатисьь,

Мережать книжечки, співати

І плакати у бур'яні

І тяжко плакати...

Читець (хлопчик). Не гріє сонце на чужині,

А дома надто вже пекло.

Мені не весело було

Й на нашій славній Україні,

Ніхто любив мене, вітав,

І я хилився ні до кого,

Блукав собі, молився Богу

Та люте панство проклинав.

Читець (дівчинка). О думи мої! О славо злая!

За тебе марно я в чужому краю

Караюсь, мучуся, але не каюсь!..

Люблю, як щирі вірні дружини,

Як безталанну свою Україну!

Роби, що хочеш з темним зо мною,

Тільки не кидай, в пекло з тобою

Пошкандибаю...

I ведучий. І перший період заслання був важкий, а другий на півострові

Мангишлак видавався справжнім пеклом. З 1850 по 1857 рік Тарас Григорович не написав жодного вірша. Зате малював. "В киргизьких степах Шевченко зріс як художник, і його сепії та акварелі, вивезені звідти, незрівнянно вищі за академічні картини періоду до заслання. Але треба сказати, що іскринку, яка розгорілась під південним сонцем, Шевченко підхопив в українських степах...", - уже в ХХст. скаже Маріетта Шагінян.

II ведучий. Як неможливе без повітря фізичне існування людини, так

само немислиме без сонця правди й волі буття її духу. Така одна з найзаповітніших істин, сповідуваних Шевченком. Правда і воля для нього" - добро найкраще в світі! Боротьбі проти їхніх антиподів присвятив поет усе своє життя: "Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить," - з болем і гнівом сповіщав він, але майже водночас із щирою вірою пророчив: "Стане правда, стане воля!"

I ведучий. Із срамоти, із німоти

Ти знову мене виводиш, доле,

Скажи, куди тепер іти.

Після смерті Миколи І усі чекали змін, маніфестів, амністій. Вони справді були, і їхню дволику суть ми добре знаємо тепер, але тоді усі сподівалися на краще. Та новий "освічений государ" добрезнався на творчість Шевченка, надто пам'ятав убивчі рядки сатиричної поеми "Сон", а тому клопотання друзів про помилування поета обернулися лише неприємностями для тих, хто за нього просив. І лише 2 серпня 1857 року залишив свою замкнуту тюрму, висловивши велику радість, що пройшов "похмурий, тернистий шлях, не зрадивши себе, не поганьбивши своєї людської гідності. Уже в Нижньому Новгороді він змушений був затриматися на півроку: в'їзд до Москви був заказаний. "Тепер я в Нижнім Новгороді, на волі, - на такій золі, як собака прив'язі," - писав він другові, актору М.С. Щепкіну.

II ведучий. Муза зігрівала змучене серце, дарувала радість творчості. Щасливий з цього Шевченко звертається до Пресвяте Богородиці.

...Ридаю,

Молю, ридаючи: пошли

Подай душі убогій силу,

Щоб огненно заговорила,

Щоб словом пламенем взялось,

Те слово Боже і кадило,

Кадило істини.

I ведучий. Свічка його життя догорала. Мрії про одруження, розраду в сім'ї, хатину над Дніпром залишились ілюзіями. Фізично знищений, поет відчував,

що недалекий кінець. У німій, холодній майстерні-келії, в будинку Академії мистецтв він пішов із життя. Було це 10 березня 1861 р. Але лишилися його заповіти-мрії тобі, нам, українському народові.

Хор виконує "Заповіт".

II ведучий. Багато чого змінилося з часу Шевченкового, та, на жаль, не тільки на краще. До руйнівного плину часу додалися руйнівні людські дії. Особливо двадцятий вік, за словами Довженка, "помстився, погуляв по слідах і дев'ятнадцятого, і сімнадцятого, і одинадцятого". Політичний обскурантизм і державне дикунство й сьогодні довели до того, що могили знищують, пам'ятники культури руйнують.

I ведуча. І на Січі мудрий німець

Картопельку садить,

А ви її купуєте;

їсте на здоров'я

Та славите Запорожжя.

А чиєю кров'ю

Ота земля напоєна,

Що картоплю родить, -

Вам байдуже. Аби добра

Була для городу!

II ведучий. Не прийнято в ювілейні дні говорити про погане. Але чи був би радий Шевченко, коли б його вірші хвалили, та не виносили на осуд наші біди. Напевно, що ні. Від Кобзаря нам треба взяти масштабний підхід до історичної спадщини. Бо ж поставив поет "на сторожі" коло нас слово,. І треба його берегти:

Прочитайте знову

Тую славу. Та читайте

Од слова до слова,

Не минайте ані титли, ніжетії коми -

Все розберіть...

Тож виконаймо і цей заповіт Тараса.

Хор виконує пісню "Рече та стогне Дніпр широкий".

I ведуча. І тепер, у вільній і незалежній Україні, ми можемо припадати до цілющих, незамулених Шевченкових джерел, до його вічно живого слова, над яким не зависає чорна тінь потрошителів з таємними інструкціями.

I ведучий. Народе мій, для всіх завжди відкритий,

Не вір, що воля з'явиться сама,

Не дай себе підступно обдурити —

Мовляв, дороги іншої нема.

II ведуча. Як знов іти до старшого нам брата

Просить своє... Й на світ весь працювать,

Не дай себе до нитки обібрати,

Зумів же вічні пута розірвать...

I ведучий. Народе мій, великий український,

Як буде в тебе воленька свята,

То й буде коровай, і мед по вінця,

Не зразу, та на вічнії літа.

II ведуча. Під дубом пророста й не гине жолудь,

Леліємо Тарасів заповіт —

Учитися хорошому чужому

Й своїм прекрасним радувати світ.

Хор виконує пісню "На високій дуже кручі..."

На високій дуже кручі.

Над самісіньким Дніпром,
Спить Шевченко в домовині
Непробудним вічним сном.
Любий сину України,
Наш Тарасе дорогий,
Тебе в світі вже немає,
Та в серцях же ти живий.
Твоя кобза ще не вмерла,
На ній струни всі дзвенять,
Та про твою вічну славу
Всі народи гомонять,
Своє слово ми здержали
Та зробили, як бажав:
Над Дніпром цим поховали,
Щоб ти вічно там лежав.
На високій дуже кручі
Скільки видно над Дніпром,
Спить Шевченко в домовині
Непробудним вічним сном.

II ведуча. Народе мій! Не вічні й зимні ночі.

В світанок вір! Під снігом вже бринить
Козацьке джерело... Нехай хлюпоче! –
З глибоких надр пробилось крізь граніт.

I ведучий. Безсмертний рід наш, браття-українці,
Могутній - із козацького коша.

І хоч дірки від куль є в нашій стінці,

Не прагне помсти праведна душа.

I ведуча. Нащадок хліборобів й мудрих зодчих,

Колись же міг півсвіту годувать.

Змети з його дороги всіх охочих

Рясні лани ізнов пограбувать

Напасників, творців голодомору,

Отих, хто волю голодом вбивав,

В колгоспнім золотім пшеничнім морі.

II ведучий. Хто спину розігнути не давав,

З трибун кричав, що ми найбагатіші

(Голодний - колосочка не зірви!),

О, нас в своєму полі найвільнішим

Учили навіть сіяти з Москви!

II ведуча. Не про таку сім'ю Шевченко мріяв,

Оспівував жадану і святу.

З кобзарських віщих дум вона зоріє

У вічному колосі, у цвіту.

I ведучий. Народе мій! Великий український,

Ти пута зняв з козацького коня.

Вже - з волею - і хліб святий, і сіль ця,

Тож зміцнюй, бережи її щодня.

II ведуча. Козацький роде - славний, а не нищий,

Не упади в тенета ложних зваб –

Й не висохнуть святі твої криниці...

Без волі ж ти на власнім полі — раб!

I ведучий. Народе мій, великий український,

Яка б солодка не була брехня,

Не вір брехні, що воля - тільки тінь це

Козацького минулого вже дня.

II ведуча. Будь пильним, мій довірливий народе!

Не раз вже потрапляв у пастку ти.

Підняти прапор - то ще не свобода.

Будь мудрим! Вір, що дійдем до мети.

Звучить у записі пісня "Шлях до Тараса" (музика М. Осадчого, слова Є. Рибчинського).